

NÁZEV ŠKOLY:	GYMNÁZIUM JOSEFA JUNGMANNA LITOMĚŘICE, Svojsíkova 1, příspěvková organizace
ČÍSLO PROJEKTU:	CZ.1.07/1.5.00/34.1082
NÁZEV MATERIÁLU:	VY_32_INOVACE_4B_15_Kritický racionalismus
TÉMA SADY:	Filozofie, religionistika, náboženství
ROČNÍK:	4. ročník, oktáva
DATUM VZNIKU:	Červen 2013
AUTOŘI:	Luboš Nergl, Andrea Skokanová

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Kritický racionalismus

Anotace:

Výukový materiál je určen pro předmět základy společenských věd ve 4. ročníku.

Materiál obsahuje texty z učebnic určených převážně pro výuku na vysokých školách, jen výjimečně obsahuje jiné texty. Texty nemohou nahradit soustavný výklad dané problematiky, jejich funkce je motivační k dalšímu studiu zejména uvedených titulů. Zároveň je úloha textů inspirativní k frontálním diskusím a skupinovým debatám. Výše zmíněné inspiraci slouží otázky a úkoly.

Žáci si mohou texty vytisknout, stáhnout do mobilu či tabletu, mohou si je převést do otevřeného formátu, opatřit poznámkami, napsat odpovědi. Rovněž během vyučovací hodiny lze texty promítnout dataprojektorem na plátno.

Časová náročnost: 2 vyučovací hodiny týdně.

Přístup k internetu není bezpodmínečně nutný, jen některé úkoly odkazují na elektronické zdroje.

Arno Anzenbacher: Úvod do filozofie

Pozitivismus je pojetí, které je charakterizováno dvěma věcmi: scientismem (víra v absolutní autoritu speciálních věd, především exaktních věd přírodních) a empirismem (názor, že smyslová zkušenost je jediným zdrojem poznání). Tradice pozitivismu, která pochází z 19. století, doznala ve 20. století mnohé proměny, jako je novopozitivismus a kritický racionalismus.

Ze scientisticko-empiristické základní tendence vyplývá nový pojem ideologie. Ideologie je para - teorie. To znamená, že oblast vědeckých teorií je scientismem a empirismem omezena na speciální vědy. Za ideologické se proto považují „teoreticky nelegitimní výroky, které jsou míněny jako teoretické, ale týkají se mimoteoretického obsahu“ (Th. Geiger). Ideologické výroky jsou tedy výroky o něčem, co nelze ani potvrdit, ani popřít pozorováním (empirismus!), jsou to tedy především výroky metafyzické a náboženské.

Kritický racionalismus zaměřuje svou kritiku ideologie především proti totalitnímu nároku (nárok vysvětlit celek) světových názorů a snaží se odhalit jako ideologii marxismus, ale také mnohé tradiční filozofické nauky a často i náboženství. Tato kritika ideologie je zaměřena zvláště proti teoriím, které si činí nárok, že mohou uskutečnit ideální společnost jako uzavřený sociální systém. Tento nárok se často vytýká marxismu. Naproti tomu se požaduje na ideologii nezávislá otevřená společnost (K. Popper), která pracuje s vědeckými pracovními hypotézami a učí se z chyb.

Zde nejde ani tak o nauku, jako spíše o metodický přístup, o postoj ducha. Proto lze základní myšlenky kritického racionalismu snadno shrnout: Vědecké teorie jsou principiálně nedokazatelné. Neučíme se z poznatků a z porozumění věcem, nýbrž z chyb. Vědecký pokrok vzniká tím, že se snažíme falzifikovat existující vědecké teorie. Poslední zdůvodnění našeho vědění neexistuje. Nezbyvá nám nic jiného než existující vědění postupně zlepšovat tím, že ukážeme, co je na něm chybné.

Kritický racionalismus přitom odmítá neutrální postoj filozofie vůči politické a společenské skutečnosti, zastávaný mnoha filozofy; „nemůže se odhodlat k tomu, aby zůstal stát před jakýmkoli hranicemi, ani před hranicemi vědeckých disciplín, ani před hranicemi sociálních oblastí, které, jak se zdá, zvyk a tradice nebo vědomá snaha činí imunními vůči racionální kritice“ (H. Albert). Kritická racionalita je tedy angažovaná.

Ústředním bodem této angažovanosti je kritika ideologie. Všechny hodnoty uplatňované ve společnosti, státu, církvi a ve vědě, každou nauku, každý názor je třeba podrobit soudu kritické racionality. Kritika přitom postupuje dvěma směry:

- Zaměřuje se proti všem ne-falzifikovatelným naukám a hodnotám a snaží se je odhalit jako bezsmyslné nebo iracionální.
- Zaměřuje se proti naukám, které jsou samy o sobě falzifikovatelné, ale jsou na základě určitých strategií a zájmů imunizovány, event. chráněny proti kritice.

V tomto směru je kritickému racionalismu vlastní agresivní, osvícenský rys. Přitom nelze neuznat jeho pozitivní význam: Filozofie je kritická rozumová věda (1.5.5.). Nemůže existovat žádná hodnota, žádná nauka či teorie, jež by si směla činit

legitimní nárok na imunitu vůči kritice. Již intelektuální poctivost nás zavazuje kriticky zkoumat všechny hodnoty, dříve než je uplatníme. Nic není tak svaté a úctyhodné, aby o tom nemohlo být kritickým rozumem pochybováno. Vzhledem ke zkušenostem s imunizovanými státními ideologiemi (marxismus - leninismus, nacionální socialismus) kritický racionalismus právem zdůrazňuje, že je nutno bezohledně podrobit kritice každý dogmatismus, každou imunizační strategii.

Jaroslav Peregrin: Filozofie pro normální lidi

Je tu samozřejmě stále onen problém, kterého jsme si povšimli u induktivní metody; i když danou hypotézu potvrdíme třeba stotisíckrát, stále nemůžeme zcela vyloučit, že šlo jenom o náhodu (sice velmi nepravděpodobnou, ale možnou) a že tato hypotéza přece jenom obecně neplatí. To poněkud kazí představu o tom, že vědeckými metodami se dobíráme skutečně jistého poznání.

Na tento problém zareagoval současník, ale také konkurent filozofů z Vídeňského kruhu, Karl Popper (mimořádně také Vídeňák). Přišel s nápadem, že to, co vypadá jako potvrzování (technickým termínem verifikace) vědeckých teorií je ve skutečnosti třeba vidět jako jejich vyvracení (falsifikace). Obecnou teorii (třeba rudimentární teorii Každá kráva má rohy) sice není možné, je-li pravdivá definitivně potvrdit (ať máme zaregistrováno sebevětší množství rohatých krav, nikdy si nemůžeme být jisti, že ještě nenarazíme na nějakou vzácnou nerohatou); avšak je-li nepravdivá, je jí jistě možné definitivně vyvrátit (stačí k tomu jediný protipříklad). A právě to je podle Poppera podstatné; co podle něj vědci ve skutečnosti dělají, není shromažďování pravd, ale zbavování se nepravd. Teorie, které vědci přijímají, tedy z tohoto hlediska nepřijímají proto, že by si byli jisti, že jsou pravdivé, ale proto, že (na rozdíl od jiných teorií) nemají doklady o tom, že by byly nepravdivé.

OTÁZKY A ÚKOLY

1. Jak Anzenbacher vymezuje pozitivismus?
2. Které jsou exaktní vědy? Co znamená pojem exaktní?
3. Anzenbacher píše, že tradice pozitivizmu doznala ve 20. století mnohé proměny. Proč se tak stalo?
4. Co je dle kritického racionalismu ideologie? Uvedte příklady ideologií. V čem je rozdíl mezi ideologií a vědou?
5. V čem vidí kritický racionalismus úlohu filozofie?
6. Jsou pojmy ideologie, metafyzika a dogmatismus v Anzenbacherově textu svým významem synonymní? Proč ano, či proč ne?
7. Parafrázujte (vysvětlete vlastními slovy) Peregrinův příklad s krávou.

Zdroje:

ANZENBACHER, A. *Úvod do filozofie*. 2. vyd. Praha: SPN, 1991, 304 s.
ISBN 80-04-26038-1, str. 32, 62

PEREGRIN, J. *Filozofie pro normální lidi*. Vyd. neuvedeno, Praha: Dokořán, 2008,
ISBN 978-80-7363-192-5, str. 106 - 107